

Språkfrågor i urval

”Vikarie” och ”tjänst(e)förrättande”

En fråga som ofta aktualiseras är hur man skall uttrycka att någon sköter en befattning tillfälligt. Terminologin skiljer sig i viss mån i Finland och Sverige, och den utreds här av Olof Egerstedt (Sveriges riksdag) och Sten Palmgren (justitieministeriet i Finland).

Sverige

Vikariat på en tjänst innebär att *vikarien* tillfälligt tjänstgör på någon annan persons tjänst under dennes ledighet. Vikarien är *tillförordnad* på tjänsten. Förkortningen *t.f.* brukar i dessa fall sättas före tjänstebemyndningen, t.ex. ”t.f. amanuens, t.f. rådman”.

Finland

Motsvarande terminologi är gångbar i Finland. På finska använder man *viransijainen* (vs.) som motsvaras av *vikarie*. Vikarien är tillförordnad på tjänsten (*t.f.*)

Om det är viktigt att betona att den som är ”t.f.” är vikarie, kan man i stället för förkortningen *t.f.* använda *vik.* (*t.f.* används även för ”tjänstförrättande”. Se nedan).

* * *

Ett begrepp som ligger vikariatet nära är *göromålsförordnande*. Med detta avses ett förordnande som — utan att vara vikariat — innebär att en tjänsteman skall utföra göromål som hör till någon annan, ofta högre, tjänst. Göromålsförordnande används vanligen när man behöver dubblera en tjänst t.ex. vid långvarig tjänsteresa eller tillfällig arbetsanhopning. Även vid göromålsförordnande sätts beteckningen *t.f.* före tjänstetiteln.

Någon direkt motsvarighet till ”göromålsförordnande” torde inte finnas i Finland. Får en tjänsteman ett motsvarande förordnande sker det genom ett särskilt förordnande (*t.f.*) eller helt informellt genom att vissa uppgifter överförs på honom.

* * *

Uttrycket *ställföreträdande* (stf.) förekommer i regel bara i anslutning till vissa högre tjänster, så som ”ställföreträdande generaldirektör”, ”ställföreträdande landshövding” och liknande. En ställföreträdare utövar normalt den berörda befattningen när den ordinarie innehavaren av denna är förhindrad att utöva sin tjänst. En ställföreträdare kan emellertid också i övrigt inträda i den ordinarie tjänsteinnehavarens ställe vid behandlingen av visst ärende eller vissa grupper av ärenden.

I Finland bör *ställföreträdande* (stf.) användas i samma betydelse som i Sverige.

Även i fråga om höga tjänster använder man i Finland ofta ”tjänstförrättande” / ”tillförordnad” t.ex. ”t.f. statsminister”.

Det förekommer att ”ställföreträdare” (sijainen) används även om lägre tjänster. Också i dessa fall är det vanligt att man använder ”tjänstförrättande” / ”tillförordnad” (*t.f.*).

Obs! uttrycken ”ställföreträdande generaldirektör” resp. ”ställföreträdare för avdelningschefen”.

Sverige

Tjänsteförrättande är ett uttryck som förekommer främst i samband med jour- eller beredskapstjänstgöring, och det anger att någon vid en viss tidpunkt är den som då fullgör en tjänst eller de uppgifter som det är fråga om. I regel används andra uttryck för att ange förhållandet, t.ex. "jourhavande åklagare" eller "vakthavande befäl". Uttrycket tjänsteförrättande kan också, med samma innebörd, förekomma i sammanhang som inte direkt gäller jour- eller beredskapstjänstgöring.

Finland

I Finland används "tjänst(e)förrättande" dels i samma betydelse som i Sverige, dels för den som är *vikarie* (se ovan) eller som är tillförordnad på en tjänst som är obesatt (vakant). Orsaken till att han får ett förordnande (populärt kallat "t.f.-förordnande") kan vara att han inte uppfyller behörighetsvillkoren för tjänsten eller att tjänsten av någon anledning inte ännu har förklarats ledig. I Finland torde formen *tjänstförrättande* (utan "e" i fogen) vara vanligast. Denna form finns även i den nya statstjänstemannalagen.

* * *

När en tjänsteman i Sverige får i uppdrag att utföra uppgifter som ligger vid sidan av den ordinarie tjänsten brukar det nästan aldrig förekomma att man särskilt anger att det rör sig om ett uppdrag av det slaget. Något standarduttryck som motsvarar finskans "o.t.o." finns därför inte i Sverige.

Oman toimensa ohella (o.t.o.) används när en tjänsteman har fått tillstånd att ha en bisyssla. T.ex. i förordnanden kan man skriva "NN förordnas att *vid sidan av sin ordinarie / egen tjänst* sköta ---". Beroende på sammanhanget kan även uttrycket *som särskilt uppdrag* vara lämpligt.

Enligt den nya statstjänstemannalagen för Finland gäller följande:

Tjänstemännen får inte utan tillstånd ha annat arbete eller en annan tjänst som kräver att arbetstid används för uppgifter som hör till bisysslan, om han inte får ett *bisysstillsstånd* ("sivutoimilupa"). Om bisysslan inte kräver att arbetstid används, skall tjänstemannen göra en anmälan till myndigheten. Myndigheten kan under vissa förutsättningar förbjuda tjänstemannen att ta emot eller inneha också en sådan bisyssla. Se närmare 24 § statstjänstemannalagen.

I den nya tjänstemannalagen används följande terminologi:

Tjänsteman är den som

- 1) utnämnts eller förflyttats till en tjänst (*ordinarie tjänsteman = vakainainen virkamies*),
- 2) anställts i en tjänst på provotid (*tjänsteman på provotid = koeaikainen virkamies*),
- 3) anställts att sköta en tjänst interimistiskt eller som vikarie (*tjänstförrättande tjänsteman = virkaatoimittava virkamies*),
- 4) anställts som tillfällig tjänsteman (*tillfällig tjänsteman = tilapäinen virkamies*).

Slutligen några ord om verbet *vikariera*. Det konstrueras i finlandssvenskan ofta med direkt objekt: "vikariera någon". Allmänsvenskt språkbruk kräver dock prepositionen *för*. Skriv alltså **vikariera för någon**.

Långods

Svenskan är ett språk som lätt tar in engelska lånord. Två aktuella sådana är *aids* och *yuppie*. Nya lånord är ofta besvärliga att handskas med. Man är osäker på uttalet, stavningen vacklar och böjningen är ett frågetecken. Ordet söker sin form i språket och språkvårdarna rusar sällan ut och ger rekommendationer om ord av typen modeord, dvs. ord som lever i språket bara en kort tid.

Immunbristsjukdomen *aids* ser dessvärre ut att ha kommit för att stanna och ordet har fått fotfäste i språket. Förkortningen *aids* är en initialförkortning (Acquired Immune Deficiency Syndrome) som skall utläsas som ett vanligt ord och stavas med små

bokstäver. Hos oss uttalas *aids* ofta /ajds/. Det är det finska uttalet. På svenska uttalas det /ejds/ och så bör det också uttalas på finlandssvenska. Detta uttal används också i danskan och norskan.

Det andra ordet, *yuppie* (young urban professional), är antagligen ett ord med kortare livslängd och kan väl närmast jämföras med ett ord som *hippie*. Även om yupprien som fenomen sannolikt inte blir långlivad kommer ordet att finnas och i framtiden kan man då och då få anledning att hänvisa till 80-talets *yuppier*. I svenskan behåller *yuppie* sin engelska stavning men får svensk böjning: *yuppie*, *yupprien*, *yuppier*, *yuppierna* och uttalas /juppi/.